

با نمایندگان مردم در مجلس نهم

۲۳. آشنایی با مفاهیم و قوانین پولی و بانکی

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	پیشگفتار.....
۲	مقدمه.....
۲	۱. بانکداری.....
۹	۲. اعتبارات اسنادی.....
۱۲	۳. تسهیلات تکلیفی.....
۱۳	۴. وجوه اداره شده.....
۱۵	۵. پول و وظایف آن.....
۱۶	۶. سیاست‌ها و ابزارهای پولی.....
۱۹	۷. پایه پولی.....
۱۹	۸. ضریب فزاینده پول.....
۱۹	۹. ارز.....
۲۲	۱۰. قوانین مهم پولی و بانکی ایران.....
۲۷	پیوست.....
۲۹	منابع و مأخذ.....

با نمایندگان مردم در مجلس نهم ۲۳. آشنایی با مفاهیم و قوانین پولی و بانکی

پیشگفتار

جایگاه مجلس شورای اسلامی در مقام «خانه ملت» که «عصاره فضایل مردم» است و در جایگاه مرجع انحصاری قانونگذاری در کشور که صلاحیت نظارت بر امور کشور را هم دارد به قدری والا است که معمار کبیر انقلاب اسلامی خمینی روح الله این جایگاه را در رأس امور دانست.

وظیفه نمایندگی و وظیفه الهی در مقام نمایندگی مردم در نظام اسلامی است و نمایندگان محترم مجلس ضروری است که با علم و عمل به این تکلیف عمل نموده و پاسدار حقوق مردم شریف بوده و در تحقق اهداف انقلاب اسلامی تلاش نمایند.

مهمترین وظیفه مجلس شورای اسلامی و نمایندگان محترم مجلس، قانونگذاری و نظارت بر حسن اجرای قوانین مصوب است. بدیهی است برای کارآمدی و اثربخشی هرچه بیشتر فعالیت‌هایی که در بازه زمانی چهارساله دوره نهم مجلس در این دو عرصه انجام می‌گیرد لازم است تا نمایندگان محترم توجه خود را معطوف به موضوعات و مسائلی نمایند که تأثیر قانونگذاری آنها در نظام اجرایی کشور بادوام و فراگیر بوده و تضمین‌کننده توأمان توسعه و عدالت باشد.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در راستای ارائه خدمت به نمایندگان محترم مبادرت به تهیه یک بسته اطلاع‌رسانی در موضوعات مختلف نموده است تا اطلاعات لازم و مورد نیاز اولیه را جهت نمایندگان برگزیده مردم در دوره نهم مجلس تأمین نماید و چنانچه نمایندگان برگزیده در موضوعاتی اطلاعات کمتری را داشته باشند با استفاده از این مجموعه امکان افزایش سطح دانش آنان در این موارد فراهم شود. موضوعاتی که در این سلسله گزارشات انتخاب شده‌اند در موضوعات مختلف حقوقی، سیاسی، اقتصادی، برنامه و بودجه، اجتماعی، زیربنایی، انرژی و صنعت و معدن با همین رویکرد برگزیده و اولویت‌گذاری شده‌اند.

امید است آنچه انتشار یافته و در اختیار قرار گرفته قابل استفاده و مفید باشد و اطلاعات اولیه لازم مورد نیاز را برای نمایندگان محترم مجلس شورای اسلامی فراهم نماید. همچنین امید است دوره نهم مجلس شورای اسلامی با همکاری تمام نهادهای مؤثر در سیاستگذاری و همت نمایندگان

شاهد دوره‌ای پربار و کارآمد از نظام قانونگذاری باشیم که مرضی حضرت حق جل و علا و حضرت بقیه‌الله قرار گیرد.

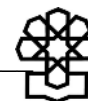
مقدمه

تهیه بسته‌هایی که در اول هر دوره بتواند به‌طور نسبی اطلاعات عمومی نمایندگان مجلس را نسبت به حوزه‌های مختلف اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، فناوری و ... ارتقا داده و ایشان را با سیر تاریخی قوانین و مقررات آشنا نماید، هدف اصلی بسته‌های آموزشی است. از این‌رو در این بسته که با عنوان آشنایی با مفاهیم و قوانین پولی و بانکی ارائه خواهد شد، ابتدا موضوع بانکداری و مسائل مربوط به آن معرفی می‌شود، در بخش دوم اعتبارات اسنادی و در بخش سوم تسهیلات تکلیفی با ابعاد مختلف ارائه خواهد شد. در بخش چهارم و پنجم به‌ترتیب مباحث مربوط به وجوه اداره شده و نقدینگی و اجزای آن معرفی می‌شوند. در بخش ششم سیاست‌ها و ابزارهای پولی و در بخش هفتم پایه پولی ارائه خواهد شد. در بخش هشتم و نهم نیز ضریب فزاینده پول و مباحث مربوط به ارز و نظام‌های ارزی معرفی می‌شود. در بخش دهم و پایانی قوانین مهم پولی و بانکی از سال ۱۳۳۹ به بعد به تصویر کشیده خواهند شد. در بخش پیوست گزارش نیز آمارهای مهم و کلان پولی تعبیه شده است.

۱. بانکداری

۱-۱. مقدمه‌ای بر سیر تکامل بانکداری

از زمانی که بشر به تولید کالا به‌منظور تجارت مبادرت ورزید، احتیاج به یک وسیله پرداخت و مقیاس ارزش پیدا کرد و با پیشرفت تجارت، نیاز به خدمات اختصاصی مؤسسات مالی پیدا شد. وصول مطالبات از خریداران دور و نزدیک و خطرات ناشی از نقل و انتقال فلزات قیمتی و بعدها مسکوکات فلزی ایجاب کرد که به غیر از پول وسایل دیگری هم استفاده شود. لذا انجام وظایف و عملیاتی نظیر نگهداری و حفاظت اشیای قیمتی و مسکوکات فلزی، انتقال این اموال به‌وسیله اسناد، ایجاد یک مقیاس ارزش و بالاخره ایجاد اعتبار و قرض دادن ابتدا میان افراد و بعد به‌وسیله سازمان مخصوصی به نام بانک، توسعه و اشاعه پیدا کرد. بدین طریق، وظایف اساسی امروزی بانک، هر یک در تکمیل دیگری نضج گرفت. به‌طوری که امروزه بانکداری به انجام مجموع وظایف فوق اطلاق می‌شود.

۲-۱. تعریف بانک

لفظ بانک به قولی از واژه آلمانی «بانک» به معنای شرکت و به قولی دیگر از ریشه ایتالیایی «بانکو» که در گذشته به دکه یا محل کسب صرافان در ایتالیای قدیم اطلاق می‌شد،^۱ گرفته شده است. بانک مؤسسه‌ای انتفاعی است که با جمع‌آوری پول‌های افراد دارای پس‌انداز خرد، وجوه مزبور را در اختیار فعالین اقتصادی نیازمند به سرمایه‌های کلان قرار می‌دهد.

۳-۱. انواع بانکداری

برطبق یک تقسیم‌بندی می‌توان بانک‌ها را براساس نحوه اداره آنها به سه دسته زیر تقسیم کرد:

۱. بانکداری خصوصی مانند بانک سرمایه، سامان، پارسیان و اقتصاد نوین،

۲. بانکداری تخصصی مانند بانک صنعت و معدن، کشاورزی و توسعه صادرات،

۳. بانکداری تجاری مانند بانک سپه، ملی، صادرات، تجارت، ملت و رفاه.

هر چند که صرافی از دیرباز در اقتصاد ایران وجود داشته است و عده به نسبت زیادی به آن اشتغال داشته‌اند، اما اولین بانکی که به معنای امروزی شروع به فعالیت کرد «بانک جدید شرق» نام داشت. پس از تأسیس این بانک، بانک‌های دیگری نظیر بانک شاهی و بانک استقراضی ایران تأسیس شدند که توسط کشورهای بیگانه نظیر روسیه و انگلستان اداره می‌شدند. اولین بانک ایرانی که از محل صندوق درجه‌داران ارتش تشکیل شد بانک «پهلوی قشون» بود که بعدها به بانک سپه تغییر نام داد.

بعد از انقلاب اسلامی، عواملی نظیر انتقال سرمایه‌ها به خارج توسط سرمایه‌دارانی که خود مؤسس یا سهامدار عمده بانک‌های خصوصی بودند، سبب سلب اعتماد مردم به بانک‌ها و هجوم آنها برای بازپس گرفتن سپرده‌های خود شد، به همین جهت برای حفظ حقوق و سرمایه‌های ملی، به‌کار انداختن چرخ‌های تولیدی کشور و تضمین پس‌اندازهای مردم در بانک‌ها، بانک‌های کشور توسط شورای دولت موقت انقلاب اسلامی ملی (دولتی) اعلام شدند. در مرحله دیگر بسیاری از بانک‌ها بنا به تصمیم شورای انقلاب با یکدیگر ادغام و از ۳۶ بانک به ۹ بانک تقلیل یافت و بانک‌های تجاری و تخصصی کشور از یکدیگر مجزا شدند.^۲

۱. عباس صدقی، ۱۳۳۵، ص ۱.

۲. هوشنگ شجری، محمد کمال‌زاده، ۱۳۷۶، ص ۱۷۳.

۴-۱. بانکداری اسلامی

موضوع عدم مشروعیت ربا از زمان ارسطو مطرح بوده است. او بدون اینکه یک عالم اقتصاد باشد بهره را تحریم می‌کند. استدلال او عجیب ولی جالب است. «بهره بهای زمان بوده و زمان متعلق به خداوند است». قوم یهود نیز براساس دستورات تورات ربا بین خود را جایز نمی‌دانستند؛ اما گرفتن آن از سایر اقوام را بلامانع می‌دانستند. کلیسا از نظر مسیحیت نیز ربا حرام بوده است. اما با گذشت زمان کلیسای مسیحیت نیز همانند یهودیان از نظریه اولیه خود عدول کرد و برای ایجاد یک سیستم بانکی مبتنی بر بهره پول در اروپا باز کرد.

بعد از انقلاب اسلامی، ضمن ملی شدن بانک‌ها، موضوع بسیار با اهمیت، موضوع «بهره» و طرح سیستم بانکی بدون ربا بود که اجرای آن در بدو امر بسیار دشوار به نظر می‌رسید. به‌دنبال مباحث زیاد و پس از طی مراحل قانونی، از ابتدای سال ۱۳۶۳ کلیه بانک‌های کشور موظف به اجرای عقود اسلامی در معاملات خود شدند و فقط تحت عناوین زیر می‌توانند به قبول سپرده مبادرت کنند.

الف) سپرده‌های قرض‌الحسنه جاری،

ب) سپرده‌های قرض‌الحسنه پس‌انداز،

ج) سپرده‌های سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت.

۵-۱. عقود اسلامی^۱

الف) قرض‌الحسنه

قرض‌الحسنه عقدی است که به‌موجب آن یکی از طرفین (قرض‌دهنده) مقدار معینی از مال خود را به طرف دیگر (قرض‌گیرنده) تملیک می‌کند که قرض‌گیرنده مثل یا در صورت عدم امکان قیمت آن را به قرض‌دهنده رد کند.

ب) مضاربه

قراردادی که به‌موجب آن، یکی از طرفین قرارداد (مالک) عهده‌دار تأمین سرمایه شود با قید اینکه طرف دیگر (عامل) با آن تجارت کرده و در سود حاصله شریک باشد. به‌عبارت دیگر برای اقدام به یک امر تجاری، بانک سرمایه و طرف قرارداد کار را فراهم کرده و وارد قرارداد می‌شوند. بانک را مضارب و طرف دیگر قرارداد را عامل می‌گویند.

ج) مشارکت مدنی^۱

طبق این ماده بانک‌ها می‌توانند به منظور ایجاد تسهیلات لازم برای گسترش فعالیت بخش‌های مختلف تولید و بازرگانی و خدماتی قسمتی از سرمایه یا منابع مورد نیاز این بخش‌ها را به صورت مشارکت مدنی تأمین کنند.

د) مشارکت حقوقی^۲

عبارت است از: تأمین قسمتی از سرمایه شرکت‌های سهامی جدید یا خرید قسمتی از سهامی شرکت‌های سهامی موجود.

ه) سرمایه‌گذاری مستقیم^۳

عبارت است از: تأمین قسمتی از سرمایه لازم جهت اجرای طرح‌های تولیدی و طرح‌های عمرانی انتفاعی توسط بانک‌ها. طرح عمرانی انتفاعی، طرحی است که در مدت معقول پس از شروع بهره‌برداری علاوه بر تأمین هزینه‌های جاری و استهلاک سرمایه، سود مناسبی را به تبعیت از سیاست دولت عاید کند.

و) فروش اقساطی^۴

فروش اقساطی (فروش نسبه) از عقود اسلامی که به منظور تأمین سرمایه در گردش واحدهای تولیدی مورد استفاده قرار می‌گیرد. برای شناخت ماهیت این نوع از تسهیلات باید شرایط فروش اقساطی مسکن، وسایل تولید، ماشین‌آلات و تأسیسات، مواد اولیه و لوازم یدکی مورد بررسی قرار گیرد.

ز) اجاره به شرط تملیک^۵

قرارداد اجاره‌ای که در آن شرط شده است مستأجر در پایان مدت اجاره، عین مستأجره را تملیک کند.

ح) سلف^۶

منظور از معامله سلف عبارت است از: پیش‌خرید نقدی محصولات تولیدی به قیمت عین (با توجه به ضوابط شرعی).

۱. ارزیابی بانکداری بدون ربا، معاونت امور اقتصادی، انتشارات وزارت امور اقتصادی و دارایی، ۱۳۷۴، ص ۹۳.

۲. هوشنگ شجری، محمد کمال‌زاده، ۱۳۷۶، ص ۱۸۴.

۳. همان، ص ۱۸۴.

۴. ارزیابی بانکداری بدون ربا، معاونت امور اقتصادی، انتشارات وزارت امور اقتصادی و دارایی، ۱۳۷۴، ص ۱۰۴-۱۰۶.

۵. همان، ص ۱۸۵.

۶. همان، ص ۱۸۶.

ط) جعاله^۱

جعاله انجام کاری برای کسی است، شخص انجام‌دهنده کار را عامل و فرد دستوردهنده را کارفرما یا جاعل می‌نامند. با روش متداول در کشور ایران، کار جعاله پیمانکاری است، پیمانکاری راه و ساختمان، مقاطعه‌کاری، نصب شופاژ و... جعاله‌اند و شرایط انجام کار را نیز در قرارداد می‌گنجاند.

ی) خرید دین

در شرایط معینی فروشندگان کالا می‌توانند سفته‌ای را که بابت بهای کالای خود از خریدار دریافت داشته‌اند به بانک محل اعتبار خریدار برده و تقاضای تنزیل آن را کنند.^۲

ک) مزارعه^۳

مزارعه عقدی است که به موجب آن یکی از طرفین زمینی را برای مدت معینی به طرف دیگر می‌دهد که آن را زراعت کرده و حاصل را بین هر دو تقسیم کند.

ل) مساقات^۴

معامله‌ای است میان صاحب درخت و امثال آن با عامل در مقابل حصه مشاع از ثمره واقع می‌شود و ثمره اعم است از میوه و برگ، گل و غیره آن.

م) استصناع

استصناع یا قرارداد سفارش ساخت، قراردادی است بین دو شخص اعم از حقیقی و حقوقی مبنی بر تولید کالایی خاص یا اجرای پروژه یا طرحی با ویژگی‌های مشخص در آینده که سفارش‌گیرنده در ازای گرفتن مبالغ آن در زمان‌های توافق شده، متعهد می‌شود براساس زمانبندی کوتاه‌مدت یا بلندمدت کالا یا پروژه مدنظر را به سفارش‌دهنده تحویل دهد.^۵

۶-۱. سپرده‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت

تلاش بانک‌ها در جمع‌آوری سپرده‌های خرد و کلان و به جریان انداختن آنها از طریق قانونی در فعالیت‌های اقتصادی موجب انتقال سرمایه از گروه غیرفعال به گروه فعال جامعه بوده و صاحبان این‌گونه وجوه نیز تحت عنوان مشارکت، مضاربه، مضارعه و... در بهره‌برداری از سپرده خود نیز

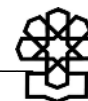
۱. همان، ص ۱۸۷.

۲. ارزیابی بانکداری بدون ربا، معاونت امور اقتصادی، انتشارات وزارت امور اقتصادی و دارایی، ۱۳۷۴، ص ۱۱۰.

۳. هوشنگ شجری، محمد کمال‌زاده، ۱۳۷۶، ص ۱۸۸.

۴. همان، ص ۱۸۹.

۵. محمدنقی نظرپور، ۱۳۸۵، ص ۵۰.

سود می‌برند. این سپرده‌ها تحت عنوان سپرده‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت در بانک‌ها نگهداری شده و به‌طوری که اشاره رفت از آنها بهره‌برداری می‌شود.^۱

۷-۱. تحول تاریخی و پیدایش بانک مرکزی در جهان و ایران^۲

پیدایش بانک مرکزی به چند قرن قبل باز می‌گردد. نخستین بانک مرکزی را ریکز بانک سوئد می‌دانند. این بانک که با سرمایه خصوصی در سال ۱۶۵۶ به وجود آمد در سال ۱۶۶۸ به‌عنوان بانک دولتی و ملی سوئد شناخته شد و بعدها به‌تدریج به‌صورت یک بانک مرکزی درآمد و در سال ۱۸۰۹ انحصار نشر اسکناس را به‌خود اختصاص داد.

بانک انگلستان نیز که در سال ۱۶۹۴ تأسیس شد از قدیمی‌ترین بانک‌های مرکزی به‌شمار می‌رود. در آن زمان، بسیاری از بانک‌های دیگر نیز به نشر اسکناس می‌پرداختند؛ اما به‌تدریج که پول‌های منتشره بانک انگلستان از اعتبار بیشتری برخوردار شد، بانک‌های دیگر شروع به سپردن ذخایر خود به بانک انگلستان کردند. به‌تدریج ذخایر طلای کشور نیز به این بانک سپرده شد و به‌صورت بانک تنظیم‌کننده اعتبارات و آخرین وام‌دهنده درآمد.

بانک فرانسه در سال ۱۸۰۰ به وجود آمد و به‌تدریج به بانک عامل دولت و ناشر اسکناس و همچنین نگهدارنده ذخایر و آخرین اعطاکننده وام تبدیل شد.

بانکداری مرکزی در ایران پدیده قدیمی و باسابقه‌ای نیست و براساس بند «۱» ماده (۲۸) قانون بانکی و پولی مصوب ۷ خرداد سال ۱۳۳۹ هجری شمسی تأسیس شده است.^۳ برخی از وظایف بانک مرکزی عبارتند از: حفظ ارزش داخلی و خارجی پول ملی کشور، انتشار اسکناس و ضرب سکه‌های فلزی رایج کشور، تنظیم مقررات مربوط به معاملات ارزی و ریالی، نظارت بر صدور و ورود ارز و پول رایج کشور، تنظیم‌کننده نظام پولی و اعتباری کشور، نظارت بر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری و ... رسالت اصلی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران بر آن است که با اجرای سیاست‌های پولی و اعتباری، شرایط مساعدی را جهت پیشرفت اقتصادی کشور فراهم کند و در اجرای برنامه‌های مختلف اعم از برنامه‌های تثبیت و توسعه اقتصادی پشتیبان دولت باشد.^۴

۱. محمد بهمند و محمود بهمنی، ۱۳۷۰، ص ۶۳.

۲. سیدمحمدحسین عادل، ۱۳۷۰، صص ۸-۱۵.

۳. قانون بانکی و پولی، ۱۳۳۹، بند «۱»، ماده (۲۸).

۸-۱. ارکان بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

ارکان بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به شرح ذیل است:

- مجمع عمومی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران،
- شورای پول و اعتبار،
- هیئت عامل،
- هیئت نظارت بر اندوخته اسکناس،
- هیئت نظار.

الف) وظایف مجمع عمومی

- رسیدگی و تصویب ترانزنامه بانک مرکزی،
- اتخاذ تصمیم نهایی نسبت به گزارش‌های هیئت نظار.
- پیشنهاد تقسیم سود ویژه بانک.
- انتخاب اعضای هیئت نظار.

ب) وظایف و اختیارات شورای پول و اعتبار

شورای پول و اعتبار عهده‌دار وظایف زیر است:

- رسیدگی و تصویب سازمان بودجه و مقررات استخدامی و آیین‌نامه‌های داخلی بانک مرکزی،
- اظهارنظر نسبت به ترانزنامه بانک مرکزی جمهوری اسلامی،
- رسیدگی و تصویب آیین‌نامه‌های مذکور در قانون پولی و بانکی،
- اظهارنظر در مسائل بانکی، پولی و اعتباری کشور،
- اظهارنظر نسبت به لوایح مربوط به وام یا تضمین اعتبار و هر موضوع دیگر،
- ارائه نظر مشورتی و توصیه به دولت در مسائل بانکی، پولی و اعتباری کشور که به نظر شورا در وضعیت اقتصادی و به‌ویژه در سیاست اعتباری کشور مؤثر خواهد بود.^۱

۲. اعتبارات اسنادی^۱

۲-۱. تعریف اعتبار اسنادی^۲

اعتبار اسنادی تعهد بانک گشاینده اعتبار به پرداخت یا قبول پرداخت وجه اعتبار در مقابل ذینفع اعتبار است، مشروط بر آنکه ذینفع اعتبار شرایط و مقررات مندرج در اعتبار اسنادی را رعایت کرده و اسناد مقرر شده را در موعد مقرر ارائه داده باشد. از این رو از اعتبار اسنادی تحت عنوان نوعی ضمانتنامه بانکی نیز یاد می‌شود که بانک را مکلف می‌کند به شرط رعایت شرایط مقرر در اعتبار اسنادی از جانب ذینفع اعتبار، وجه اعتبار را به ذینفع اعتبار یا به حواله‌کرد وی پرداخت کند.

۲-۲. اصطلاحات مربوط به اعتبار اسنادی^۳

الف) بانک گشاینده اعتبار^۴

بانکی که در کشور خریدار کالا است، در مقابل فروشنده کالا متعهد به پرداخت وجه می‌شود. به عبارت دیگر بانک مزبور به تقاضای خریدار کالا، اعتبار اسنادی به نفع فروشنده کالا افتتاح می‌کند.

متقاضی اعتبار، در واقع همان خریدار کالا است که به درخواست وی اعتبار اسنادی به سود فروشنده کالا باز می‌شود.

ب) ذینفع اعتبار (IES)

در واقع همان فروشنده کالا است که اعتبار به نفع او باز می‌شود.

وجه اعتبار، در واقع همان بهای کالا است که به یکی از صورت‌های زیر است:

۱. بهای کالا با هزینه حمل (C.F)،

۲. بهای کالا با هزینه‌ها و بیمه (C.I.F)،

۳. فقط بهای کالا بدون کرایه حمل و بدون بیمه (F.O.B).

ج) اسناد حمل

به مجموعه مدارکی که ذینفع اعتبار باید در موعد مقرر در اعتبار اسنادی، به بانک کارگزار ارائه کند، اسناد حمل گویند.

۱. سید محمود کاشانی، ۱۳۸۲، ص ۲۱.

2. Letter Credits

۲. مسیح‌الله متین‌عسگری، ۱۳۸۱، ص ۱۹-۲۱.

4. Opening Bank

۲-۳. ارکان اعتبار اسنادی

مهمترین و اساسی‌ترین رکن هر اعتبار اسنادی، بانک گشاینده اعتبار است که متعهد به پرداخت وجه اعتبار در برابر ذینفع اعتبار است. رکن دوم اعتبار اسنادی ذینفع اعتبار است. متقاضی اعتبار اسنادی و بانک ابلاغ‌کننده به ترتیب رکن‌های سوم و چهارم هر اعتبار اسنادی هستند. مطابق مقررات UCP500 و UCP600 طرف‌های درگیر مستقیم در اعتبار اسنادی عبارتند از:

متقاضی اعتبار، ذینفع اعتبار و بانک‌های ذیربط

بانک‌هایی که در اعتبار اسنادی درگیر مستقیم هستند، عبارتند از:

الف) بانک ابلاغ‌کننده

بانکی که از جانب بانک گشاینده اعتبار انتخاب شده تا متن اعتبار اسنادی را به ذینفع اعتبار ابلاغ کند.

ب) بانک پرداخت‌کننده

از این بانک تحت عنوان بانک معامله‌کننده اسناد، بانک تعیین شده یا بانک مطالبه‌کننده نیز یاد می‌شود. این بانک که از طرف بانک گشاینده اعتبار انتخاب شده است، پذیرفته است در صورتی که ذینفع اعتبار اسنادی با رعایت شرایط اعتبار، اسناد را ارائه دهد، با اخذ پوشش از بانک پوشش‌دهنده اعتبار نسبت به پرداخت وجه اعتبار اقدام کند.

ج) بانک پوشش‌دهنده

بانکی است که دستور یا اجازه پوشش را براساس مجوز پوششی بانک گشاینده اعتبار، صادر می‌کند.

د) بانک تأییدکننده

بانکی است که بنا به درخواست یا اجازه بانک گشاینده اعتبار، در مقابل ذینفع اعتبار مانند بانک گشاینده اعتبار متعهد مشروط به پرداخت وجه اعتبار به ذینفع می‌شود.

ه) بانک انتقال‌دهنده

بانکی است که از طرف بانک گشاینده اعتبار مجاز است بنا به درخواست ذینفع اعتبار کل اعتبار یا جزئی از آن را در اختیار ذینفع یا ذینفع‌های ثانوی قرار دهد.

علاوه بر طرف‌های درگیر مستقیم در هر اعتبار اسنادی، طرف‌هایی تحت عنوان درگیر غیرمستقیم وجود دارند که از جمله آنها می‌توان به مواد ذیل اشاره کرد:

- شرکت‌های بیمه‌گر، شرکت‌های بازرسی بین‌المللی کالا، شرکت‌های حمل‌ونقل، فورواردرها،

اتاق‌های بازرگانی، بخش بازرگانی، بخش بازرگانی سفارتخانه‌ها و

۲-۴. گشایش اعتبار اسنادی

نخستین مرحله از مراحل اعتباری اسنادی، افتتاح اعتبار اسنادی است که منجر به درگیری بانکها در جریان تجارت بین‌المللی می‌شود. بانک گشاینده اعتبار، پس از بررسی دقیق و سریع مدارک متقاضی اعتبار با رعایت مقررات داخل و بین‌المللی اقدام به گشایش اعتبار می‌نماید. پس از افتتاح اعتبار اسنادی، بانک گشاینده اعتبار، متن درخواست گشایش اعتبار را به انگلیسی برگردانده و متن لاتین مزبور را از طریق بانک ابلاغ‌کننده برای ذینفع اعتبار اسنادی ارسال می‌دارد. این متن باید دارای تاریخ سررسید یا انقضا و تاریخ حمل باشد. قابل ذکر است که باید علاوه بر تاریخ سررسید، مهلتی نیز پس از تاریخ حمل یعنی تاریخ صدور با نامه تعیین شود که اسناد ظرف مهلت مذکور طبق شرایط اعتبار ارائه شود، در غیر این صورت بانکها اسناد ارائه شده را بعد از ۲۱ روز از تاریخ حمل قبول نخواهند کرد، در این صورت اصطلاحاً گفته می‌شود اسناد حمل، کهنه یا بیات شده است.

۲-۵. انواع اعتبارات اسنادی^۱

اعتبارات اسنادی را می‌توان از یک نگاه به دو قسمت تفکیک کرد:

(الف) اعتبارات اسنادی تضمینی

نوعی اعتبار اسنادی است که به موجب آن صادرکننده در مقابل ذینفع متعهد می‌شود، مبلغی را که متقاضی اعتبار از دیگری به صورت پیش‌پرداخت دریافت داشته است، بپردازد یا در صورت هرگونه قصور از سوی متقاضی اعتبار، در مقابل ذینفع اعتبار جوابگو باشد.

(ب) اعتبارات اسنادی تجارتي

این نوع از اعتبارات، به عنوان وسیله‌ای برای پرداخت بهای کالاها در بازرگانی بین‌المللی به کار می‌رود. اعتبارنامه تجارتي، یک مکانیسم پرداخت است که به وسیله طرفین قراردادی که به علت بعد مسافت نمی‌توانند به طور مستقیم معامله کنند، به کار گرفته می‌شود.

(ج) اعتبار قابل برگشت

هرگاه اعتبار بتواند در هر زمان با اطلاع یا بدون اطلاع لغو شود، قابل برگشت نامیده می‌شود. عمل لغو اعتبار، تنها می‌تواند توسط بانک گشاینده اعتبار انجام شود. ماده (۷) مقررات متحدالشکل اعتبارات اسنادی (UCP) در سال ۱۹۸۳ مقرر می‌داشت که باید در هر اعتبار اسنادی، قابل برگشت یا غیرقابل

۱. غلامحسین افتاده، ۱۳۷۶، ص ۲۰-۲۲.

برگشت بودن آن تعیین شود و در غیر این صورت، اعتبار قابل برگشت تلقی می‌شود که این موضوع در سال ۱۹۹۳ مورد تجدیدنظر UCP قرار گرفت و به اعتبار غیرقابل برگشت تبدیل شده.^۱

د) اعتبار غیرقابل برگشت

در این نوع اعتبار، خریدار یا بانک گشاینده اعتبار نمی‌تواند یک‌جانبه اعتبار و تعهداتشان را القا کنند که این نوع اعتبار چون اطمینان بیشتری برای فروشنده ایجاد می‌کند، درجه مقبولیت بالاتری از قابل برگشت دارد و این روش از آن جهت به نفع فروشنده است که وی می‌تواند بهای کالا را زودتر، وقتی که کالا را از کشورش حمل کرد، دریافت کند.^۲

۳. تسهیلات تکلیفی^۳

بانک‌ها مؤسساتی هستند که باید به جمع‌آوری و تجهیز وجوه مازاد اشخاص و تخصیص بهینه آنها در جهت سیاست‌های ملی، اعتباری و اقتصادی کلان کشور اقدام کرده و موجبات تسهیلات در پرداخت‌ها و انجام سایر خدمات بانکی را در کشور فراهم کنند.

طبق اصل چهل و چهارم قانون اساسی، بانکداری جزء بخش دولتی جمهوری اسلامی ایران محسوب می‌شود. لذا حفظ منافع و مصالح عمومی کشور از یکسو و جلب اعتماد مشتریان ازسوی دیگر وظیفه خطیری را به عهده بانک گذارده است.

تعیین موضوع و ضرورت بررسی تسهیلات تکلیفی

از آنجا که ملی شدن بانک‌ها هدف انتفاع عموم را دنبال می‌کند، لذا دولت جهت دستیابی به اهداف خود از سال ۱۳۵۹ به بعد همه‌ساله اعتبارات ویژه‌ای تحت عنوان تبصره‌های مختلف در قوانین بودجه برای اجرای طرح‌های تولیدی و خدماتی که دارای توجیه اقتصادی و فنی بوده و فقط از نظر وثیقه با دستورالعمل‌های بانک مطابقت ندارند اختصاص داد. این تبصره‌ها به دو بخش تبصره‌های سرمایه‌گذاری تقسیم می‌شوند.

در تبصره‌های جاری استفاده‌کننده از تسهیلات باید اعتبارات دریافتی را از محل عایدات خود ظرف حداکثر یک سال تأدیه (پرداخت) کند و تبصره‌های سرمایه‌گذاری که به بازپرداخت بیش از یک سال می‌انجامد در اجرای طرح‌های بلندمدت مورد استفاده قرار می‌گیرد. علیرغم تغییرات و تفاوت متون تبصره‌های قوانین بودجه در سال‌های مختلف این تبصره‌ها دارای وجوه مشترکی

۱. محمدرضا مهربان، ۱۳۷۱، ص ۵۴.

۲. اکبر ابوالحسنی، ۱۳۷۴، ص ۷۴.

۳. ناهید مونسان، ۱۳۸۱، ص ۲۵-۲۷.

به شرح زیر هستند:

- الف) تضمین بازپرداخت اصل وام توسط دولت،
ب) کاهش سهم متقاضی از کل سرمایه‌گذاری مورد نیاز طرح و تأمین بخش عمده سرمایه‌گذاری توسط سیستم بانکی،
ج) اعمال تمهیداتی جهت کاهش نرخ سود یا کارمزد یا به عبارت دیگر ارزان بودن این‌گونه تسهیلات،
د) اعمال سیاست‌های جانبی از قبیل اولویت دادن به این‌گونه طرح‌ها و تسریع مراحل تصویب.
به‌طور کلی تبصره‌ها اهداف زیر را دنبال می‌کنند:
- ایجاد اشتغال،
 - بالا بردن سطح تولید،
 - مهار تورم.

اجرای بخشی از سیاست‌های پولی از طریق تسهیلات تکلیفی صورت گرفته و در نتیجه نیازمند مطابقت و بررسی اعتبارات اعطایی از سوی دولت و بانک مرکزی است و بنا به دلایل ذیل حائز توجه و اهمیت است:

اولاً برای دولت هزینه‌زاست، چون دولت سوبسیدهای پرداختی را از این طریق نیز می‌پردازد. ثانیاً بخش قابل توجهی از منابع سیستم بانکی درگیر می‌شود و در جذب منابع و تخصص بهینه آن مشکلاتی ایجاد می‌شود. ثالثاً همسو بودن سیاست‌های پولی و مالی برای کشورش از اهمیت زیادی برخوردار است.

۴. وجوه اداره شده^۱

۴-۱. تعریف وجوه اداره شده

منظور اعتبارات خاصی است که برای عملیات مشخصی در جهت تحقق اهداف مورد نظر اختصاص داده شده است و معمولاً توسط یک وزارتخانه یا مؤسسه دولتی مشخص منابع اعتباری مذکور از طریق بانک عامل توزیع و پس از طی مدت معین با سود و کارمزد معین و یا منحصرأ کارمزد بانکی پس از انجام سرمایه‌گذاری و ایجاد ظرفیت، مجدداً به بانک عامل عودت داده می‌شود و این حرکت همچنان ادامه می‌یابد. وجوه اداره شده پس از تخصیص اعتبار به وزارتخانه یا مؤسسه دولتی و در اختیار قرار دادن آن به بانک عامل به هزینه قطعی منظور می‌شود. در بودجه عمومی دولت این اعتبارات عموماً در برنامه «کمک‌های فنی و اعتباری» در هر بخش جهت امور خاص از طریق وام یا

۱. قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت، ۱۳۸۳، مواد (۷-۹).

تسهیلات اعتباری به صورت تبصره‌های تکلیفی از طریق سیستم بانکی یا درآمد عمومی اختصاص می‌یابد و پس از سرمایه‌گذاری و ایجاد ظرفیت یا توسعه ظرفیت به تدریج به صورت اقساط به منبع اصلی برگشت می‌شود. مانند اعطای تسهیلات به واحدهای تولیدی قطعات یدکی خودرو این حرکت چرخشی به وجوه اداره شده در بودجه عمومی دولت موسوم است. کلیه اعتباراتی که تحت عنوان «وجوه اداره شده» در قوانین برنامه و بودجه منظور می‌شود، بعد از پرداخت به سیستم بانکی و مؤسسات اعتباری به هزینه قطعی منظور می‌شود. سود حاصل از وجوه مذکور و اقساط دریافتی ناشی از تسهیلات آن به ترتیبی که در آیین‌نامه اجرایی این ماده تعیین می‌شود به حساب ویژه‌ای در خزانه‌داری کل واریز و عیناً در بودجه‌های سنواتی مجدداً برای تحقق اهداف مورد نظر لحاظ خواهد شد.

۴-۲. تعاریف وجوه اداره شده در آیین‌نامه‌های اجرایی

براساس آیین‌نامه اجرایی بند «ژ» تبصره «۲» قانون بودجه سال ۱۳۸۴ کل کشور:

وجوه اداره شده اعتباراتی است که طی قراردادهای منعقد شده با بانک‌های عامل در اختیار آنها قرار می‌گیرد تا با نظارت دولت برای سرمایه‌گذاری در جهت اهداف قوانین برنامه‌های توسعه و بودجه به صورت تسهیلات در اختیار اشخاص حقیقی و حقوقی غیردولتی قرار دهد.^۱

۴-۳. مزایای استفاده از خدمات وجوه اداره شده^۲

الف) اطمینان از انجام فرآیند پرداخت تسهیلات.

ب) امکان تغییر شرایط و سقف تسهیلات پرداختی به کارکنان.

ج) در اختیار داشتن اهرمی قانونی جهت وصول مطالبات.

بانک‌ها با پیگیری‌های به‌موقع خود اقدامات قانونی لازم را جهت وصول مطالبات سازمان به

انجام خواهند رسانید.

۱. مستندات قانونی وجوه اداره شده در برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، (ص ۵۷ ماده ۴۶-الف-۶)، (ص ۶۴ ماده ۵۴)، (ص ۸۱ ماده ۶۵)، (ص ۸۲ ماده ۶۷)، (ص ۸۳ ماده ۶۸)، (ص ۱۳۴ ماده ۱۰۶) و بند «پ» (ص ۱۷۱ ماده ۱۳۱).

2. [Http://www.samanbank.com/sb24/vajheeradeshode-fa.shtml](http://www.samanbank.com/sb24/vajheeradeshode-fa.shtml).

۵. پول و وظایف آن

پول وسیله‌ای است برای:

۱. سنجش و اندازه‌گیری ارزش‌های اقتصادی،
۲. مبادله،
۳. پس‌انداز ارزش‌های اقتصادی،
۴. پرداخت‌های آتی و معوق،
۵. اجرای سیاست‌های اقتصادی.^۱

۵-۱. تعریف پول

پول وسیله‌ای است برای پرداخت که از حمایت قانونی و مقبولیت عامه برخوردار است. پول در رایج‌ترین تعریف خود شامل اسکناس و مسکوک (رایج که توسط مردم در خارج از سیستم بانکی نگهداری می‌شود) و سپرده‌های دیداری (حساب‌های جاری و انواع چک‌های مسافرتی و تضمین شده) است.^۲ به این نوع پول اصطلاحاً حجم پول، عرضه پول یا پول موجود در جامعه نیز گفته می‌شود.

۵-۲. شبه پول

از آنجا که حساب‌های پس‌انداز مردم در حساب‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت به سرعت قابل تبدیل به وجه نقد است، لذا به مجموع این وجوه در اصطلاح شبه پول^۳ گفته می‌شود.

۵-۳. نقدینگی

به مجموع پول و شبه پول اصطلاحاً نقدینگی گفته می‌شود.

۵-۴. اصل نقدینگی^۴

برطبق این اصل، بانکدار باید توجه خاصی به نحوه توزیع منابع مالی به اشکال مختلف مصارف آن داشته باشد تا در صورت لزوم در هر لحظه بتواند به سرعت اقلام مختلف دارایی را به وجه نقد

۱. گریگوری منکیو و حمیدرضا و علی پارساییان، ترجمه برادران شرکاء، ۱۳۸۱، ص ۱۸۵.

۲. پیدالله دادگر، ۱۳۸۰، ص ۱۲۱.

3. Quasi Money

4. Principle of Liquidity

تبدیل کند و پاسخگوی سپرده‌گذاران و سایر طلبکاران بانک باشد.^۱ رعایت این اصل قابلیت مدیران بانک در ارضای تقاضای سپرده‌گذاران و سایر طلبکاران به وجه نقد است.

۶. سیاست‌ها و ابزارهای پولی^۲

سیاست‌های پولی یکی از سیاست‌های اقتصادی دولت است که از طریق بانک مرکزی در کشور اجرا می‌شود تا از طریق دولت به اهداف از پیش تعیین شده در کشور که همانا تثبیت قیمت‌ها، تخصیص بهینه منابع، توزیع درآمدها، رفع بیکاری، تعادل در پرداخت‌ها و رشد و توسعه اقتصادی باشد، نایل شود. بدیهی است که بانک مرکزی این کار را از طریق کنترل حجم نقدینگی و حفظ ارزش پول داخلی در مقابل ارزهای خارجی به انجام می‌رساند.

۶-۱. سیاست‌های پولی

به‌طور کلی می‌توان سیاست‌های پولی را به دو بخش ذیل تقسیم کرد:

الف) سیاست‌های پولی انبساطی

این سیاست‌ها شامل کاهش نرخ تنزیل مجدد، کاهش نسبت سپرده قانونی، افزایش عرضه پول، خرید اوراق قرضه (اوراق مشارکت) و نظایر آنها می‌باشد.

ب) سیاست‌های پولی انقباضی

این سیاست‌ها شامل افزایش نرخ تنزیل مجدد، افزایش نسبت سپرده قانونی، کاهش عرضه پول، فروش اوراق قرضه (اوراق مشارکت) و نظایر آنها می‌باشد.

۶-۲. ابزارهای سیاست پولی

بانک مرکزی برای اجرای سیاست‌های پولی به‌منظور دست‌یافتن به اهداف اقتصادی ابزارهای مختلفی در اختیار دارد. کاربرد این ابزار در زمان‌های متفاوت و در کشورهای مختلف با توجه به تفاوت ساختارهای اقتصادی و اجتماعی یکسان نبوده، انتخاب ابزار مناسب باید با در نظر گرفتن این شرایط باشد، این ابزارها عبارتند از:^۳

۱. ولی‌الله کرمی قمی، ۱۳۷۶، ص ۳۴۵-۳۴۶.

۲. محمود منتظرالظهور، ۱۳۷۸، ص ۱۳.

۳. هانری لکس، و ژاکمن تولکان، ترجمه منوچهر فرهنگ، ۱۳۷۱، ص ۱۲۰-۱۲۴.

الف) ابزارهای مستقیم

• کنترل نرخ‌های سود بانکی

در کشور ما با اجرای قانون عملیات بانکی بدون ربا و معرفی عقود با بازدهی ثابت و مشارکتی، ضوابط تعیین سود و یا نرخ بازده مورد انتظار ناشی از تسهیلات اعطایی بانکها و حداقل و حداکثر سود و یا بازده مورد انتظار برطبق ماده (۲) آیین‌نامه فصل سوم قانون عملیات بانکی بدون ربا برعهده شورای پول و اعتبار می‌باشد. همچنین برطبق ماده (۳) آیین‌نامه فصل چهارم قانون مذکور بانک مرکزی می‌تواند در تعیین حداقل نرخ سود (بازده) احتمالی برای انتخاب طرح‌های سرمایه‌گذاری و یا مشارکت و نیز تعیین حداقل و یا عنداللزوم حداکثر نرخ سود مورد انتظار و یا نرخ بازده احتمالی برای سایر انواع تسهیلات اعطایی بانکی دخالت نماید.

• سقف اعتباری

این نوع ابزارهای پولی با ایجاد محدودیت‌های اعتباری و اعطای اعتبارات مستقیم به‌همراه منظور کردن اولویت در امر اعطای اعتبارات بانکی در مورد بخش‌های خاص اقتصادی عملاً اقدام به جهت‌دهی اعتبارات به سمت بخش‌های مورد نظر می‌نماید. براساس ماده (۱۴) قانون پولی و بانکی کشور، بانک مرکزی می‌تواند در امور پولی و بانکی دخالت و نظارت‌هایی داشته باشد که از جمله مفاد آن محدود کردن بانکها، تعیین نحوه مصرف وجوه سپرده‌ها و تعیین حداکثر مجموع وام‌ها و اعتبارات در رشته‌های مختلف است.

ب) ابزارهای غیرمستقیم

• نسبت سپرده قانونی

نسبت سپرده قانونی از جمله ابزارهای سیاست پولی بانک مرکزی می‌باشد. بانکها موظفند همواره نسبتی از بدهی‌های ایجاد شده و به‌طور اخص سپرده‌های اشخاص نزد خود را در بانک مرکزی نگهداری کنند. بانک مرکزی از طریق افزایش نسبت سپرده قانونی حجم تسهیلات اعطایی بانکها را منقبض و از طریق کاهش آن، اعتبارات بانکها را منبسط می‌نماید. برطبق ماده (۱۴) قانون پولی و بانکی نسبت سپرده قانونی از ۱۰ درصد کمتر و از ۳۰ درصد بیشتر نخواهد بود و بانک مرکزی ممکن است برحسب ترکیب و نوع فعالیت بانکها نسبت‌های متفاوتی برای آن تعیین نماید.

لازم به یادآوری است که:

۱. استفاده از تغییرات نسبت سپرده قانونی، بلافاصله در همه بانکهای کشور ظاهر می‌شود. در حالی که اثر نهایی استفاده از تغییر در نرخ تنزیل مجدد، بستگی به تمایل و خواست بانکها به استفاده کمتر از منابع بانک مرکزی دارد. ابزار نرخ سپرده قانونی نیز در صورتی مؤثر است که

بانک‌ها دارای ذخایر مازاد نباشند.

۲. استفاده از این ابزار نباید به‌عنوان وسیله‌ای برای ایجاد تغییرات کوتاه‌مدت پولی (به‌خصوص زمانی که افزایش آن مورد نظر باشد) مورد توجه قرار گیرد.

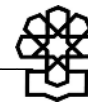
• اوراق مشارکت بانک مرکزی

اجرای بهینه سیاست‌های پولی توسط بانک مرکزی، توسط ابزار اصلی و محوری عملیات بازار باز صورت می‌گیرد که به بانک‌ها انعطاف لازم را در مدیریت نقدینگی و مداخله در بازار پولی اعطا می‌نماید. به‌منظور توسعه و بسط عملیات بازار باز و اجرای سیاست‌های پولی از حیث مدیریت نقدینگی و تأثیر بر بازار پول و سرمایه، یافتن بدیل‌های مناسب در قالب موازین شرع مقدس اسلام بعد از اجرای قانون عملیات بانکی بدون ربا از جایگاه ویژه‌ای برخوردار گردید. اوراق قرضه به جهت مبتنی بودن بر بهره، اصولاً در اسلام پذیرفته شده نیست. لکن اوراق مشارکت و سهام نمودن سرمایه‌گذاران در فعالیت‌های اقتصادی و پرداخت سودهای واقعی نه‌تنها با مانع مواجه نیست، بلکه مورد تشویق نیز می‌باشد. برای اولین بار، براساس ماده (۹۱) قانون برنامه سوم به بانک مرکزی اجازه داده شد که با تصویب شورای پول و اعتبار، از اوراق مشارکت بانک مرکزی استفاده نماید. شایان ذکر است که براساس برنامه چهارم توسعه، انتشار اوراق مشارکت بانک مرکزی با تصویب مجلس شورای اسلامی مجاز خواهد بود.

انتشار و عرضه اوراق مشارکت بانک مرکزی از جمله ابزارهای سیاست انقباضی و اجرای عملیات بازار باز می‌باشد؛ به‌طوری که با عرضه این اوراق از حجم نقدینگی کاسته شده و وجوه این اوراق نزد بانک مرکزی مسدود می‌گردد. در بخش پایه پولی نیز انتشار این اوراق موجب افزایش جزء بدهی‌های بانک مرکزی و کاهش پایه پولی خواهد شد. لذا در مجموع انتشار اوراق موجبات کاهش رشد نقدینگی را فراهم می‌سازد. در واقع سیاستگذار پولی را قادر می‌نماید تا در مواقع لزوم از طریق کنترل نقدینگی، دستیابی به نرخ تورم پایین را میسر سازد.

• سپرده ویژه بانک‌ها نزد بانک مرکزی

یکی از مهمترین اقداماتی که در جهت استفاده مطلوب از ابزارهای غیرمستقیم پولی در چارچوب قانون عملیات بانکی بدون ربا صورت گرفت، اجازه افتتاح حساب سپرده ویژه بانک‌ها نزد بانک مرکزی است که در اواخر سال ۱۳۷۷ به تصویب شورای پول و اعتبار رسید. هدف اصلی از اجرای این طرح، اعمال سیاست‌های پولی مناسب جهت کنترل و مهار نقدینگی از طریق جذب منابع مازاد بانک‌ها بوده است. لازم به ذکر است که بانک مرکزی به سپرده ویژه بانک‌ها نزد خود براساس ضوابط خاصی سود پرداخت می‌کند.

۷. پایه پولی

پایه پولی نقدترین چهره پول در اقتصاد است که از مجموع اسکناس و مسکوک خارج از بانک مرکزی و مانده حساب ریالی بانک‌های سپرده‌پذیر نزد بانک مرکزی به وجود می‌آید. در صورتی که خالص مطالبات ریالی بانک‌های سپرده‌پذیر ملاک محاسبه قرار گیرد خالص پایه پولی^۱ به دست می‌آید. نام دیگر پایه پولی، پول بانک مرکزی است. بانک‌ها علاوه بر سپرده‌هایی که طبق قانون پولی و بانکی باید به بانک مرکزی بسپارند، قاعداً بخش دیگری از موجودی خود را نیز نزد بانک مرکزی نگهداری می‌کنند. به سپرده‌های مذکور به ترتیب سپرده قانونی و آزاد بانک‌ها گفته می‌شود.^۲

۸. ضریب فزاینده پول^۳

ضریب فزاینده پول ارتباط بین حجم پول و پایه پول را بیان می‌کند. ضریب فزاینده پول نشان می‌دهد که به ازای هر واحد پولی، حجم پول یا نقدینگی چه مقدار تغییر می‌کند.^۴

۹. ارز^۵

۹-۱. تعریف ارز

در یک کشور از پول سایر کشورها با عنوان ارز یاد می‌شود. ارز به دو دسته ذیل قابل تقسیم است:

• ارز قابل معامله،

• ارز غیرقابل معامله.

ارز قابل معامله به ارزی گفته می‌شود که از نظر بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران شعب ارزی بانک‌ها مجاز به خرید یا فروش آن هستند. به ارزی که در شعب ارزی بانک‌های ایران قابل خرید یا فروش نیستند ارز غیرقابل معامله گفته می‌شود.

معامله ارزی: به نحوه تبدیل ارز به سایر پول‌ها معامله ارزی گفته می‌شود.

نرخ ارز: عددی است که قیمت واحد پول کشوری را برحسب پول کشور دیگر در زمان مشخصی نشان می‌دهد. به کمک نرخ ارز، پول کشورها به یکدیگر قابل معامله و تبدیل هستند. بدین

1. Net Monetary base

۲. مجتبی زمانی فراهانی، ۱۳۷۱، ص ۵۰-۵۱.

3. Money Multiplier

۴. محمود روزبهان، ۱۳۷۹، ص ۱۰۶.

۵. مجتبی زمانی فراهانی، ۱۳۷۱، ص ۱۵۹ تا ۱۶۲ و ۲۲۳ تا ۲۳۰.

ترتیب در نرخ ارز، پول دو کشور مداخله می‌کنند. به یکی از دو پول مذکور ارز پایه^۱ و به دیگری پول متغیر^۲ گفته می‌شود. بنابراین ارز پایه یعنی واحد پول خارجی ثابت باقی می‌ماند و تغییرات نرخ ارز از طریق پول ملی متغیر نشان داده می‌شود.

۲-۹. نظام‌های نرخ ارز

به‌طور کلی در حال حاضر کلیه کشورهای جهان را از لحاظ نظام ارزی به دو دسته کلی می‌توان تقسیم کرد. دسته اول کشورهایی که دارای نظام آزاد ارز هستند. در این کشورها ورود و خروج ارز آزاد بوده، دولت و بانک مرکزی در بازار ارز مداخله نمی‌کنند، در مقابل دسته دوم کشورهایی هستند که دارای نظام کنترل ارزی بوده و به کنترل ورود و خروج ارز می‌پردازند. این بازار شدیداً تحت کنترل و هدایت مقامات سیاسی و ارزی کشور قرار داشته و بالطبع ارتباط آزاد با بازار جهانی ارز ندارد. البته باید توجه داشت که شدت دخالت دولت و کنترل بازار ارز در کشورهای مختلف یکسان نیست، به همین ترتیب در کشورهای دارای نظام آزاد ارز.

نرخ ارز در کشورهای با نظام آزاد ارز به‌صورت شناور تعیین می‌شود و به آن نرخ ارز شناور^۳ گفته می‌شود. در کشورهای دارای نظام کنترل ارز، نرخ ارز توسط دولت و بانک مرکزی تعیین و به بازار تحمیل می‌شود و به آن نرخ ارز ثابت^۴ گفته می‌شود.

الف) نظام نرخ ارز شناور

در کشورهایی که نرخ ارز به‌صورت شناور تعیین می‌شود دولت و بانک مرکزی در بازار ارز برای تعیین نرخ ارز دخالت نمی‌کنند و نرخ ارز مانند قیمت کالاها براساس شرایط بازار یعنی عرضه و تقاضای بازار تعیین می‌شود. قیمت هر کالایی با توجه به شرایط و ساختار بازار آن کالا تعیین می‌شود.

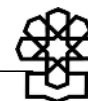
ب) نظام نرخ ارز ثابت

نرخ ارز ثابت یا نرخ ارز تثبیت شده همراه با کنترل دولت است که این خود به دو صورت است:

• نرخ ارز ثابت غیرقابل تبدیل

در این وضعیت دولت انحصار کامل بازار ارز را در دست می‌گیرد. نرخ ارز توسط دولت تعیین و به بازار دیکته و تحمیل می‌شود. در این صورت دولت خریدار و فروشنده ارز و لذا تعیین‌کننده نرخ

1. Base Currency
2. Variable Offered Currency
3. Floating Exchange Rate
4. Fixed Exchange Rate

ارز نیز است و نرخ ارز را غالباً براساس ملاحظات سیاسی و اجتماعی تعیین می‌کند. به‌طور کلی کشورهای که با کمبود مداوم ارز و کسری پیوسته تراز پرداخت‌ها مواجه می‌شوند به عمر نظام ارز آزاد پایان می‌دهند و دولت کنترل کامل بازار را در دست می‌گیرد تا عرضه محدود ارز براساس اولویت‌هایی به مصارف زیاد تخصیص یابد. برای مثال ایران بعد از انقلاب سیاست کنترل ورود و خروج ارز و تعیین مستقیم نرخ ارز را اتخاذ و اجرا کرد.

• نرخ ارز ثابت قابل تبدیل

در این وضعیت دولت در بازار ارز مداخله می‌کند تا نرخ ارز را در محدوده مشخصی تثبیت کند؛ اما در عین حال ارز قابل تبدیل است و ورود و خروج ارز آزاد است. به‌عبارتی بازار ارز آزاد فعال است؛ اما دولت و مقامات پولی مواظب هستند تا نوسان نرخ ارز در محدوده مجاز انجام پذیرد. هر آینه که نرخ ارز بر اثر عملیات ارزی در بازار آزاد ارز از محدوده مجاز خارج شود مقامات پولی به مداخله پرداخته و در جهت عکس جریان عرضه و تقاضای بازار وارد عمل می‌شوند تا نوسانات نرخ ارز را تصحیح و در محدوده مجاز قرار دهند. در این نظام ارزی پول محلی قابل تبدیل^۱ بوده و براساس نرخ ارز تثبیت شده قابل تبدیل به ارزهای معتبر است.

۳-۹. تفاوت نظام‌های نرخ ارز ثابت و شناور^۲

سیستم تثبیت نرخ ارز در مقایسه با سیستم شناور نرخ ارز از این امتیاز مهم برخوردار است که به‌واسطه تثبیت نرخ برابری ارزها ریسک مبادلات بازرگانی خارجی کاهش می‌یابد و در نتیجه موجب ثبات در بازرگانی خارجی خواهد شد. در مقابل در سیستم شناور نرخ ارز انجام بازرگانی خارجی و سرمایه‌گذاری‌ها به‌ویژه بلندمدت به‌علت نوسانات نرخ ارز با ریسک به‌مراتب بیشتری همراه بوده و صادرکنندگان و واردکنندگان و سرمایه‌گذاران همواره با خطر تغییر ارزش پول مواجه هستند. باید توجه داشت که حفظ و تداوم سیستم تثبیت نرخ ارز نیازمند معاضدت بین‌المللی بوده و ذخایر ارزی کافی هم لازم دارد.

سیستم شناور نرخ ارز همواره در معرض خطر عملیات بورس‌بازی بوده و در واقع اکثراً نرخ ارز در کشورهایی که این سیستم ارزی را انتخاب کرده‌اند نه به‌واسطه عدم تعادل در بازرگانی خارجی تغییر، بلکه بیشتر مواقع به‌خاطر عملیات بورس‌بازی بوده و همین امر موجب می‌شود تا در این سیستم دولت‌ها مجبور به حفظ و نگهداری ذخایر ارز کافی باشند.

1. Convertible

2. index.www.daneshnameh.roshd.irmavara/mavara (Php?page=%d9%86%d8%b1%d8%ae+ %d8 %a7 %d8 %b1 %d8 %b2 & ssoreturnpage =check&rand=d)

۱۰. قوانین مهم پولی و بانکی ایران^۱

در این بخش برخی از قوانین و مقررات مهم پولی و ارزی جهت آشنایی بیشتر ارائه می‌شود:

۱-۱۰. قانون بانکی و پولی

این قانون در تاریخ ۱۳۳۹/۳/۷ به تصویب رسیده و مهمترین مواد آن عبارتند از:

الف) بند «۱» ماده (۲۸) که اجازه تأسیس بانک مرکزی را صادر کرده است.

ب) ماده (۱۱) واحد پول ایران را ریال (معادل یکصد دینار) که هر ریال نیز محتوی ۰/۰۱۱۷۳ گرم طلای خالص است، تعیین کرده است.

ج) ماده (۲۰) که پشتوانه پول ملی را طلا و ارز تعیین کرده است.

۲-۱۰. قانون پولی و بانکی

قانون مذکور در تاریخ ۱۳۵۱/۴/۷ به تصویب مجلس شورای ملی رسیده و هم‌اکنون یکی از قوانین مادر در حوزه پول و بانک کشور است. مهمترین مفاد آن عبارتند از:

الف) براساس بند «ب» ماده (۱) یک ریال معادل ۰/۰۱۰۸ گرم طلای خالص تعیین شده است.

ب) ماده (۵) به پشتوانه پول ملی علاوه بر طلا و ارز، اسناد و اوراق بهادار را اضافه کرده است.

ج) براساس بند «ب» ماده (۱۰) اهداف بانک مرکزی به شرح ذیل تعیین شده است:

- حفظ ارزش پول ملی،
- حفظ موازنه پرداخت‌ها،
- تسهیل مبادلات بازرگانی،
- کمک به رشد اقتصادی کشور.

د) ماده (۱۴) اجازه دخالت و نظارت در امور پولی و بانکی را به شرح ذیل صادر کرده است:

- تعیین نرخ رسمی تنزیل مجدد،
- تعیین نسبت و نرخ بهره سپرده قانونی بانک‌ها،
- تعیین میزان حداقل و حداکثر بهره و کارمزد دریافتی و پرداختی بانک‌ها.

۱۰-۳. لایحه قانونی اداره امور بانکها

این قانون در تاریخ ۱۳۵۸/۷/۳ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده است که مهمترین مفاد آن عبارتند از:

الف) ماده (۲) ارکان بانکها را به شرح ذیل اعلام کرده است:

- مجمع عمومی بانکها،

- شورای عالی بانکها،

- هیئت مدیره هر بانک،

- مدیر عامل هر بانک،

- بازرسان قانونی هر بانک.

ب) ماده (۳) ریاست مجمع عمومی بانکها را وزیر امور اقتصادی و دارایی تعیین کرده است

که در غیاب وی وزیر بازرگانی (وزیر صنعت، معدن و تجارت) عهده‌دار این سمت می‌شود.

ج) براساس بند «۶-۵» ماده (۶)، احکام مدیران عامل و اعضای هیئت مدیره بانکها به امضای

وزیر امور اقتصادی و دارایی صادر می‌شود.

۱۰-۴. قانون عملیات بانکی بدون ربا

بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، در راستای حذف ربا از فعالیت‌های پولی بانکی، قانون فوق در تاریخ ۱۳۶۲/۶/۸ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. این قانون مقررات مربوط به عملیات تجهیز و تخصیص منابع و مصارف بانکها را تعیین کرده است. برای نمونه، نحوه اعطای جوایز به حساب‌های قرض‌الحسنه، انواع عقود مجاز در معاملات بانکی و غیره از این قبیل مقررات است.

۱۰-۵. قانون نحوه انتشار اوراق مشارکت

در راستای حمایت از بخش‌های مختلف اقتصادی، خصوصاً به‌جای انتشار اسکناس توسط بانک مرکزی جهت تأمین کسری بودجه دولت این قانون در سال ۱۳۸۴ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید.

۱۰-۶. ماده (۱۰) قانون برنامه چهارم توسعه

شاید تنها ماده‌ای که در قانون برنامه چهارم توسعه به‌طور کامل مربوط به سیاستگذاری پولی است، ماده (۱۰) قانون برنامه چهارم توسعه باشد. زیرا در این ماده تکلیف دولت به بازپرداخت

بدهی خود به سیستم بانکی، پرداخت یارانه به تسهیلاتی که سود کمتر از سود متعارف دریافت می‌کنند، توجه به تسهیلات بخش‌های آب و کشاورزی و غیره تماماً در خصوص مسائل پولی است.

۷-۱۰. قانون منطقی کردن نرخ سود تسهیلات بانکی متناسب با نرخ بازدهی در بخش‌های مختلف اقتصادی (با تأکید بر قانون عملیات بانکی بدون ربا)

این قانون مصوب ۱۳۸۵/۲/۳۱ مجلس شورای اسلامی است که مهمترین بخش به شرح ذیل است:
ماده واحده - تک‌رقمی شدن نرخ سود تسهیلات عقود با بازدهی ثابت، طی برنامه چهارم توسعه و

۸-۱۰. قانون تسهیل اعطای تسهیلات بانکی و کاهش هزینه‌های طرح و تسریع در اجرای طرح‌های تولیدی و افزایش منابع مالی و کارایی بانکها

این قانون مصوب ۱۳۸۶/۴/۵ مجلس شورای اسلامی بوده و براساس ماده (۱) آن، دریافت وثیقه خارج از ارزش دارایی و عواید آتی طرح‌های توجیه‌دار، توسط بانکها ممنوع است.

۹-۱۰. قانون الحاق یک تبصره به قانون اصلاح موادی از قانون برنامه چهارم توسعه و اجرای سیاست‌های کلی اصل چهارم و چهارم قانون اساسی

این قانون مصوب ۱۳۸۹/۳/۴ بوده و براساس آن، در تأسیس بانک مشترک ایرانی و خارجی، سهم طرف خارجی از سقف‌های مندرج در قانون مذکور مستثناست.

۱۰-۱۰. بسته‌های سیاستی - نظارتی بانک مرکزی

این بسته‌ها که طی سال‌های ۱۳۸۷ لغایت ۱۳۹۰ ابلاغ می‌شود حاوی مفاد مهمی به شرح ذیل است:

الف) تعیین سهم بخش‌ها از تسهیلات اعطایی،

ب) تعیین نرخ سود علی‌الحساب سپرده‌های بانکی،

ج) تعیین نرخ سود عقود مبادله‌ای و حداقل سود مورد انتظار عقود مشارکتی،

د) تعیین سقف اعتباری اشخاص حقیقی و حقوقی و

۱۱-۱۰. قانون برنامه پنجم توسعه

این قانون مصوب سال ۱۳۸۹/۱۰/۱۵ مجلس شورای اسلامی بوده و دارای بخش‌های ذیل است:

الف) بخش ارز

- الف) ماده (۸۱) که تنظیم تعهدات ارزی ایران را مشخص می‌کند.
- ب) ماده (۸۲) که مربوط به استفاده دستگاه‌های اجرایی از تسهیلات مالی خارجی است.
- ج) ماده (۸۳) که اجازه انتشار اوراق مشارکت و انواع صکوک اسلامی در بازارهای بین‌الملل به بانک مرکزی.
- د) ماده (۸۴) که تأسیس صندوق توسعه ملی را تکلیف می‌کند.
- ه) ماده (۸۵) که تدویم فعالیت حساب ذخیره ارزی را تکلیف می‌کند.

ب) پول و بانک

- الف) ماده (۸۶) گسترش و نهادینه کردن سنت قرض‌الحسنه را مورد تأکید قرار می‌دهد.
- ب) ماده (۸۷) سهم مشارکت طرف خارجی از تأسیس بانک مشترک ایرانی و خارجی را مشخص می‌کند.
- ج) ماده (۸۸) ترکیب مجمع عمومی بانک مرکزی را تعیین می‌کند.
- د) ماده (۸۹) ترکیب اعضای شورای پول و اعتبار را معرفی می‌کند.
- ه) ماده (۹۰) تشکیل سامانه جامع اطلاعات مشتریان و... را به بانک مرکزی تکلیف می‌کند.
- و) ماده (۹۱) اعتبارسنجی مشتریان را به بانکها تکلیف می‌کند.
- ز) ماده (۹۲) نحوه تعیین نرخ سود علی‌الحساب سپرده‌های یک‌ساله و... را به شورای پول و اعتبار تکلیف می‌کند.
- ح) ماده (۹۵) اجازه تأسیس صندوق ضمانت سپرده‌ها را به بانک مرکزی صادر کرده است.
- ط) ماده (۹۶) اداره امور بانک مرکزی را براساس قانون پولی و بانکی و مصوبات شورای پول و اعتبار تعیین کرده است.
- ی) ماده (۹۷) تکالیفی از قبیل اصلاح رویه‌های حسابداری، اصلاح ساختار بانک مرکزی، افزایش شفافیت و رقابت سالم در ارائه خدمات بانکی و تقویت نظام پرداخت‌ها را به شورای پول و اعتبار تکلیف کرده است.
- ک) ماده (۹۸) عقود استصناع، مرابحه و خرید دین را به عقود مندرج در فصل سوم قانون عملیات بانکی بدون ربا اضافه کرده است.

۱۰-۱۲. سایر قوانین

- الف) لایحه قانونی ممنوعیت خروج بدهکاران بانکها، مصوب ۱۳۵۹/۲/۲۰ شورای انقلاب.
- ب) قانون الحاق دو تبصره به ماده (۱۵) اصلاحی قانون عملیات بانکی بدون ربا مصوب سال

۱۳۷۶ مجلس شورای اسلامی.

- ج) قانون تأسیس بانک‌های غیردولتی مصوب تاریخ ۱۳۷۹/۱/۲۱ مجلس شورای اسلامی.
- د) دستورالعمل اجرایی عملیات پولی و بانکی در مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۱۳۷۹/۶/۱۳ شورای پول و اعتبار.
- ه) آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان، مصوب ۱۳۸۲/۱۱/۲۵ شورای پول و اعتبار (۱۰۱۴ امین جلسه).
- و) آیین‌نامه کفایت سرمایه، مصوب ۱۳۸۲/۱۱/۲۵ شورای پول و اعتبار (۱۰۱۴ امین جلسه).
- ز) قانون تنظیم بازار غیرمتشکل پولی مصوب ۱۳۸۳/۱۰/۲۲ مجلس شورای اسلامی.
- ح) قانون مبارزه با پولشویی، مصوب سال ۱۳۸۷.
- ط) آیین‌نامه اجرایی معاملات آتی ارز - ریال، اداره صادرات بانک مرکزی، تیرماه سال ۱۳۸۹.
- ی) دستورالعمل اجرایی تأسیس، فعالیت و نظارت بر صرافی‌ها مصوب مردادماه ۱۳۸۹.
- ک) مصوبه مورخ ۱۳۹۰/۷/۱۲ شورای پول و اعتبار (۱۱۲۹ امین جلسه) درخصوص ممنوعیت تصدی همزمان پست مدیرعامل و ریاست هیئت مدیره توسط یک نفر در بانک‌های خصوصی، دولتی خصوصی شده (صادرات ایران، ملت، تجارت، رفاه کارگران و...) و مؤسسات اعتباری غیربانکی.

جدول ۱. آمار مقادیر پولی و اعتباری

(ارقام به میلیارد ریال)

متغیر	نقدینگی ^(۱) بخش خصوصی	پول ^(۲)	شبه پول ^(۳)	سپرده دیداری	اسکناس و مسکوک در دست اشخاص	سپرده‌های قرض‌الحسنه پس‌انداز	سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار	نرخ رشد نقدینگی (درصد)	ضریب فزاینده نقدینگی ^(۴)	سال
۱۳۷۰	۲۸,۶۲۸/۴	۱۳,۶۴۰/۸	۱۴,۹۸۷/۶	۹,۰۶۰/۹	۴,۵۷۹/۹	۱۸۶۸/۶	۵۹۴۵/۱	۲۴/۶	۲/۲	
۱۳۷۱	۳۵,۸۶۶	۱۶,۳۶۸/۶	۱۹,۴۹۷/۴	۱۱,۰۰۹/۳	۵,۳۵۹/۳	۲۴۴۱	۶۸۰۹/۹	۲۵/۳	۲/۳	
۱۳۷۲	۴۸,۱۳۵	۲۲,۴۱۲/۷	۲۵,۷۲۲/۳	۱۵,۵۸۰/۷	۶,۸۳۲	۲۶۸۳/۱	۸۱۱۵/۸	۳۴/۲	۲/۳	
۱۳۷۳	۶۱,۸۴۳/۹	۳۰,۴۳۱/۸	۳۱,۴۱۲/۱	۲۱,۷۳۱/۲	۸,۷۰۰/۶	۳۴۹۴/۷	۱۰۳۰۳/۹	۲۸/۵	/۲	
۱۳۷۴	۸۵,۰۷۲/۲	۴۰,۹۶۷/۳	۴۴,۱۰۴/۹	۳۰,۲۹۴/۳	۱۰,۶۷۳	۴۶۱۶/۳	۱۲۰۸۴/۳	۳۷/۵	۱/۹	
۱۳۷۵	۱۱۶,۵۵۲/۶	۵۶,۲۷۱/۹	۶۰,۲۸۰/۷	۴۳,۰۵۵/۸	۱۳,۲۱۶	۶۰۳۹/۱	۱۵۰۳۲/۳	۳۷	۲	
۱۳۷۶	۱۳۴,۲۸۶/۳	۶۳,۳۰۳/۷	۷۰,۹۸۲/۶	۴۷,۹۲۳/۵	۱۵,۳۸۰/۱	۸۶۹۳	۱۹۰۵۱/۱	۱۵/۲	۲/۳	
۱۳۷۷	۱۶۰,۴۰۱/۵	۷۴,۷۸۴/۴	۸۵,۶۱۷/۱	۵۶,۰۱۱/۳	۱۸,۷۷۳/۱	۱۲۴۲۰	۲۴۲۸۹/۷	۱۹/۴	۲/۴	
۱۳۷۸	۱۹۲,۶۸۹/۲	۸۶,۷۵۱	۱۰۵,۹۳۸/۲	۶۴,۶۳۱/۷	۲۲,۱۱۹/۳	۱۶۲۹۶	۳۲۰۴۶	۲۰/۱	۲/۶	
۱۳۷۹	۲۴۹,۱۱۰/۷	۱۱۴,۴۲۰/۵	۱۳۴,۶۹۰/۲	۸۹,۲۶۲/۳	۲۵,۱۵۸/۳	۲۲۰۱۴/۴	۳۹۵۶۴	۲۹/۳	۲/۹	
۱۳۸۰	۳۲۰,۹۵۷/۳	۱۴۲,۹۵۶/۷	۱۷۸,۰۰۰/۶	۱۱۳,۷۶۸	۲۹,۱۸۸/۷	۲۹۸۴۷/۵	۵۰۴۴۲/۸	۲۸/۸	۳/۲	
۱۳۸۱	۴۱۷,۵۲۴	۱۸۲,۶۵۳	۲۳۴,۸۷۱	۱۴۷,۸۷۲/۶	۳۴,۷۸۰/۱	۳۸۱۰۸	۶۶۹۸۳/۹	۳۰/۱	۳/۴۹	
۱۳۸۲	۵۲۶,۵۹۶	۲۱۷,۳۵۷	۳۰۹,۲۴۰	۱۷۸,۶۲۴/۳	۳۸,۷۳۲/۵	۴۵۷۰۶	۸۸۴۵۲/۶	۳۶/۱	۳/۹۶	
۱۳۸۳	۶۸۵,۸۶۷	۲۵۲,۸۱۵/۱	۴۳۳,۵۲/۱	۲۰۸,۰۴۳/۱	۴۴,۷۷۲	۶۹۸۰۶/۲	۱۱۹۸۰۹	۳۰/۲	۴/۵	
۱۳۸۴	۹۲۱,۰۱۹	۳۱۷,۹۱۹/۴	۶۰۳,۱۰۰	۲۶۷,۲۴۳/۸	۵۰۶,۷۵/۶	۹۳۲۳۰/۱	۱۵۹۸۶۷/۹	۳۴/۳	۴/۲	
۱۳۸۵	۱,۲۸۴,۱۹۹	۴۱۴,۵۴۴/۹	۸۶۹,۶۵۴/۵	۳۵۳,۰۹۳/۳	۶۱۴,۵۱/۶	۱۳۳۵۲۲/۴	۲۲۳۲۹۱/۶	۳۹/۴	۴/۶	
۱۳۸۶	۱,۶۴۰,۲۹۳	۵۳۵,۷۰۷/۳	۱,۱۰۴,۵۸۵/۷	۴۵۵,۷۹۸/۱	۷۹,۹۰۹/۲	۱۵۲۳۰۵	۹۱۵۹۸۴/۵	۲۷/۷	۴/۵	
۱۳۸۷	۱,۹۰۱,۳۶۶	۵۲۵,۴۸۲/۵	۱,۳۷۵,۸۸۳/۵	۳۶۷,۷۱۸/۳	۱۵۷,۷۶۴/۲	۱۵۳,۹۴۶/۷	۱,۱۷۷,۶۴۴/۱	۱۵/۹	۳/۵	
۱۳۸۸	۲,۳۵۵,۸۸۹/۱	۶۰۱,۶۹۷	۱,۷۵۴,۱۹۲/۱	۴۰۹,۳۸۳/۱	۱۹۲,۳۱۳/۹	۱۸۰,۱۱۴/۳	۱,۵۲۲,۳۲۱/۸	۲۳/۹	۳/۹	
نهم‌ماهه ۱۳۸۹	۲,۷۰۶,۶۶۱	۶۴۴,۸۰۹/۵	۲,۰۶۱,۹۵۱/۵	۴۶۸,۶۱۷/۵	۱۷۶,۱۹۲	-	-	۱۴/۹	۴/۲	

مآخذ: ۱. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، داده‌ها و اطلاعات، بانک اطلاعات سری زمانی اقتصادی، متغیرهای پولی و اعتباری.

۲. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، نماگرهای اقتصادی، سال‌های مختلف.

۳. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، خلاصه تحولات اقتصادی کشور، ۱۳۸۸.

(۱) نقدینگی (M₂) = (پول + شبه پول) (۲) پول (M₁) = (سپرده دیداری + اسکناس و مسکوک) (۳) شبه پول = (سپرده‌های قرض‌الحسنه پس‌انداز + سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار) (۴) ضریب فزاینده نقدینگی = $\frac{\text{حجم نقدینگی}}{\text{حجم پایه پولی}}$

جدول ۲. آمار متغیرهای پولی و اعتباری

(ارقام به میلیارد ریال)

سال	پایه پولی بر حسب منابع ^(۱)	خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی	خالص بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی	بدهی بانکها به بانک مرکزی	خالص سایر	پایه پولی برحسب مصارف ^(۲)	سپرده‌های قانونی بانکها نزد بانک مرکزی	سپرده‌های دیداری بانکها نزد بانک مرکزی	اسکناس و مسکوک در جریان	اسکناس و مسکوک در دست اشخاص	اسکناس و مسکوک نزد بانکها و مؤسسات اعتباری غیربانکی
۱۳۷۰	۱۲۳۱۷/۹	۱۱۳۶/۴	۱۲۲۶۲/۲	۱۳۱۶/۶	-۲۳۹۷/۳	۱۲۳۱۷/۹	۷۰۷۶/۹	۲۷۷/۱	۴۹۶۳/۹	۴۵۷۹/۹	۳۸۴/۰
۱۳۷۱	۱۴۴۶۶/۷	۱۴۵۹/۵	۱۲۷۶۹/۸	۲۳۳۲/۰	-۲۰۹۴/۶	۱۴۴۶۶/۷	۸۴۹۱/۴	۱۳۵/۳	۵۸۴۰/۰	۵۳۵۹/۳	۴۸۰/۷
۱۳۷۲	۱۸۰۰۷/۴	۱۸۰۰۷/۴	۲۱۹۸۳/۴	۱۲۹۶/۷	-۹۵۸۳/۵	۱۸۰۰۷/۴	۹۸۷۳/۳	۶۷۰/۷	۷۴۵۹/۴	۶۸۳۲/۰	۶۲۷/۴
۱۳۷۳	۲۳۹۳۵/۲	۶۱۲۷/۷	۲۳۳۱۹/۲	۴۹۱۴/۷	-۱۴۴۲۶/۴	۲۳۹۳۵/۲	۱۳۱۸۱/۰	۱۰۶۸/۹	۹۶۸۵/۳	۸۷۰۰/۶	۹۸۴/۷
۱۳۷۴	۳۴۴۰۱/۲	۱۰۹۵۱/۵	۳۵۵۰۲/۹	۱۰۴۲۰/۰	-۲۲۴۷۳/۲	۳۴۴۰۱/۲	۲۱۷۱۳/۴	۹۲۶/۱	۱۱۷۶۱/۷	۱۰۶۷۳/۰	۱۰۸۸/۷
۱۳۷۵	۴۷۳۴۳/۱	۱۵۲۶۰/۴	۳۹۳۳۹/۶	۱۰۱۹۰/۰	-۱۷۴۴۶/۹	۴۷۳۴۳/۱	۳۱۷۵۵/۸	۱۳۵۸/۵	۱۴۲۲۸/۸	۱۳۲۱۶/۰	۱۰۱۲/۸
۱۳۷۶	۵۲۵۱۳/۵	۵۹۴۱/۹	۴۵۰۰۳/۸	۱۴۲۹۹/۸	-۱۳۳۶۲/۰	۵۲۵۱۳/۵	۳۴۴۶۰/۸	۱۲۵۹/۷	۱۶۷۹۳/۰	۱۵۳۸۰/۲	۱۴۱۲/۸
۱۳۷۷	۶۱۹۶۴/۶	۲۴۶۵/۴	۵۴۰۴۲/۵	۱۳۳۹۹/۸	-۷۹۴۳/۱	۶۱۹۶۴/۶	۳۷۸۳۴/۸	۳۹۵۸/۷	۲۰۱۷۱/۱	۱۸۷۷۳/۱	۱۳۹۸/۰
۱۳۷۸	۷۱۸۲۲/۶	۴۴۴۹/۸	۵۳۹۸۰/۱	۲۰۸۱۱/۰	-۷۴۱۸/۳	۷۱۸۲۲/۶	۴۵۳۷۷/۴	۲۵۳۱/۵	۲۳۹۱۳/۷	۲۲۱۱۹/۳	۱۷۹۴/۴
۱۳۷۹	۸۴۳۹۸/۱	۷۵۷۶/۸	۴۱۳۱۰/۹	۲۳۵۵۳/۴	۱۱۹۵۷/۰	۸۴۳۹۸/۱	۵۱۸۳۰/۴	۵۳۳۶/۶	۲۷۲۳۱/۱	۲۵۱۵۸/۳	۲۰۷۲/۸
۱۳۸۰	۹۷۱۸۴/۸	۱۱۷۴۰/۸	۴۸۲۲۵/۴	۱۲۰۷۶/۷	۲۵۱۴۱/۹	۹۷۱۸۴/۸	۵۰۸۴۲/۶	۱۴۸۰/۷	۳۱۵۳۵/۲	۲۹۱۸۸/۷	۲۳۴۶/۵
۱۳۸۱	۱۱۹۶۱۵/۹	۸۱۳۸۷/۵	۸۰۰۷۳/۳	۲۴۳۰۸/۴	-۶۶۱۵۳/۳	۱۱۹۶۱۵/۹	۶۲۵۶۸/۶	۱۹۸۷۱/۴	۳۷۱۷۵/۹	۳۴۷۸۰/۱	۲۳۹۵/۸
۱۳۸۲	۱۲۸۷۱۰/۹	۱۱۸۰۴۲/۶	۷۷۹۷۷/۳	۲۳۵۴۲/۲	-۹۰۸۵۱/۲	۱۲۸۷۱۰/۹	۷۶۵۱۲/۶	۱۰۰۹۲/۷	۴۲۱۰۵/۶	۳۸۷۳۲/۵	۳۳۷۳/۱
۱۳۸۳	۱۵۱۲۰۰/۰	۱۸۳۲۷۹/۴	۶۵۹۹۴/۷	۲۱۴۹۳/۲	-۱۱۹۵۶۷/۳	۱۵۱۲۰۰/۰	۹۴۵۳۳/۳	۸۱۴۹/۴	۴۸۴۷۷/۳	۴۴۷۷۲/۰	۳۷۰۵/۳
۱۳۸۴	۲۲۰۵۴۱/۴	۲۵۷۵۶۷/۰	۸۶۵۲/۱	۳۵۹۱۶/۲	-۸۱۵۹۳/۹	۲۲۰۵۴۱/۴	۱۲۸۰۰۲/۲	۳۶۸۵۸/۲	۵۵۶۸۱/۰	۵۰۶۷۵/۶	۵۰۰۵/۴
۱۳۸۵	۲۷۹۹۷۵/۱	۳۷۱۱۹۵/۴	-۱۰۴,۴۳۷/۶	۵۴۸۸۷/۳	۱۲۷۶۷۳/۷	۲۷۹۹۷۵/۱	۱۸۴۸۲۷/۷	۲۷۶۵۸/۳	۶۷۴۸۹/۱	۶۱۴۵۱/۶	۶۰۳۷/۵
۱۳۸۶	۳۶۵,۴۹۹	۴۳۸,۶۳۰/۲	-۴۴,۹۱۴/۴	۱۳۵,۸۷۰/۳	-۱۶۵,۹۱۰/۸	۳۶۵,۴۹۹	۲۳۵,۸۴۰/۶	۴۱,۶۱۱/۴	۸۸۰۴۷	۷۹,۹۰۹/۲	۸,۱۳۷/۸
۱۳۸۷	۵۳۹,۴۰۵/۹	۵۶۲,۶۶۳/۷	-۱۰۹,۹۵۱	۲۳۲,۷۸۱/۹	-۱۵۳,۰۰۳/۲	۵۳۹,۴۰۵/۹	۲۲۵,۲۲۷/۹	۱۰۷,۸۲۵/۸	۲۰۶,۳۵۲/۲	۱۵۷,۷۶۴/۲	۴۸,۵۸۸
۱۳۸۸	۶۰۳,۵۹۵/۲	۶۵۵,۵۰۳/۲	-۹۷,۴۱۶/۶	۱۶۸,۹۳۲/۷	-۱۸۰,۲۴۰/۷	۶۰۳,۵۹۵/۲	۲۴۳,۰۱۴/۴	۱۲۹,۵۸۹/۱	۲۳۸,۴۰۳/۲	۱۹۲,۳۱۳/۹	۳۸,۷۳۹/۸
نهمه ماهه ۱۳۸۹	۶۵۰,۸۷۶/۴	۶۳۸,۴۳۲/۲	-۲۱۷,۸۸۳/۹	۲۸۴,۲۸۵/۷	-	۶۵۰,۸۷۶/۴	۲۷۸,۳۶۷/۵	۱۱۷,۵۷۹/۲	۲۷۶,۰۳۸/۸	۱۷۶۱۹۲	۷۸,۷۳۷/۷

مآخذ: ۱. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، داده‌ها و اطلاعات، بانک اطلاعات سری زمانی اقتصادی، متغیرهای پولی و اعتباری.

۲. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، نماگرهای اقتصادی، سال‌های مختلف.

۳. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، خلاصه تحولات اقتصادی کشور، ۱۳۸۸.

<http://tsd.cbi.ir/IntTSD/Display/Display.aspx>.

(۱) پایه پولی برحسب منابع = (خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی + خالص بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی + بدهی بانکها به بانک مرکزی + خالص سایر).

(۲) پایه پولی برحسب مصارف = (سپرده‌های قانونی بانکها نزد بانک مرکزی + سپرده‌های دیداری بانکها نزد بانک مرکزی + اسکناس و مسکوک در دست اشخاص + اسکناس و مسکوک نزد بانکها و مؤسسات اعتباری غیربانکی).

منابع و مأخذ

۱. ابوالحسنی، محمدرضا. انواع اعتبارات اسنادی و برگشت‌پذیری، مجله صنعت حمل‌ونقل، شماره ۱۴۵، تهران، ص ۷۴، ۱۳۷۴.
۲. افتاده، غلامحسین. اعتبارات اسنادی و کاربرد آن، نشریه اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران، شماره ۹، تهران، ۱۳۷۶.
۳. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، داده‌ها و اطلاعات، بانک اطلاعات سری زمانی اقتصادی، متغیرهای پولی و اعتباری.
۴. بسته‌های سیاستی، نظارتی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران طی سال‌های ۱۳۸۷-۱۳۹۰.
۵. بهمند، محمد و محمود، بهمنی. بانکداری داخلی ۱، مؤسسه بانکداری ایران، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، انتشارات خورشید، تهران، ۱۳۷۰.
۶. دادگر، یدالله، مبانی و اصول علم اقتصاد، حوزه علمیه قم، دفتر تبلیغات اسلامی، مرکز انتشارات، انتشارات قم، ۱۳۸۰.
۷. روزبهان، محمود. تئوری اقتصاد کلان (۱)، دانشگاه شهید بهشتی، چاپ ۱۶، انتشارات تابان با همکاری نشر شهریور، تهران، ۱۳۷۹.
۸. زمانی فراهانی، مجتبی. پول و ارز و بانکداری، انتشارات ترمه، تهران، ۱۳۷۱.
۹. شجری، هوشنگ و محمد، کمال‌زاده. اقتصاد پول و بانکداری، انتشارات هشت‌بهشت، تهران، ۱۳۷۶.
۱۰. شاکری، عباس. بررسی روند تغییرات و رشد نقدینگی و چرایی آن، ص ۸۵-۹۰، ۱۳۸۶.
۱۱. معاونت امور اقتصادی، ارزیابی بانکداری بدون ربا، انتشارات وزارت امور اقتصادی و دارایی، تهران، ۱۳۷۴.
۱۲. صدقی، عباس. اصول بانکداری، انتشارات دانشکده علوم اداری و مدیریت بازرگانی دانشگاه تهران، ۱۳۳۵.
۱۳. عادل، سید محمدحسین. درآمدی بر استقلال بانک مرکزی، مؤسسه تحقیقات پولی و بانکی، تهران، ۱۳۷۰.
۱۴. کاشانی، دکتر سیدمحمود. ضمانتنامه‌های بانکی، مؤسسه عالی بانکداری ایران، تهران، ۱۳۸۲.
۱۵. کتابی، احمد، تورم و ریشه‌های آن، انتشارات اقبال، تهران، ۱۳۸۰.
۱۶. کرمی قمی، ولی‌الله. اصول و مبانی اقتصاد کلان، جلد اول، انتشارات تابان، تهران، ۱۳۷۶.
۱۷. گریگوری منکیو، اقتصاد کلان، ترجمه برادران شرکا، حمیدرضا و پارساییان، علی، جلد اول، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ۱۳۷۵.
۱۸. قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهارم و چهارم قانون اساسی، مصوب سال ۱۳۵۸ مجلس شورای اسلامی.
۱۹. قانون الحاق یک تبصره به قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهارم و چهارم قانون اساسی.
۲۰. قانون بانکی و پولی مصوب سال ۱۳۳۹ مجلس شورای ملی.
۲۱. قانون برنامه چهارم توسعه، مصوب سال ۱۳۸۳ مجلس شورای اسلامی.
۲۲. قانون برنامه پنجم توسعه، مصوب سال ۱۳۸۹ مجلس شورای اسلامی.
۲۳. قانون پولی و بانکی مصوب سال ۱۳۵۱ مجلس شورای ملی.
۲۴. قانون تأسیس بانک‌های غیردولتی، مصوب سال ۱۳۷۹ مجلس شورای اسلامی.
۲۵. قانون تسهیل اعطای تسهیلات و ...، مصوب سال ۱۳۸۶ مجلس شورای اسلامی.
۲۶. قانون تنظیم بازار غیرمتشکل پولی، مصوب سال ۱۳۸۳ مجلس شورای اسلامی.
۲۷. قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت، مصوب سال ۱۳۸۳ مجلس شورای اسلامی.

۲۸. قانون عملیات بانکی بدون ربا، مصوب سال ۱۳۶۲ مجلس شورای اسلامی.
۲۹. قانون نحوه انتشار اوراق مشارکت، مصوب سال ۱۳۸۴ مجلس شورای اسلامی.
۳۰. قانون مبارزه با پولشویی، مصوب سال ۱۳۸۷ مجلس شورای اسلامی.
۳۱. قانون منطقی کردن نرخ سود تسهیلات و ...، مصوب سال ۱۳۸۵ مجلس شورای اسلامی.
۳۲. قانون ممنوعیت خروج بدهکاران بانکی، مصوب سال ۱۳۵۹ شورای انقلاب.
۳۳. قانون نحوه اداره بانک‌های دولتی، مصوب سال ۱۳۵۸ مجلس شورای اسلامی.
۳۴. قدیری اصل، محمدباقر. سیاست‌های پولی، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۶.
۳۵. لکس هانری و تولکان ژاکمن. ترجمه فرهنگ، منوچهر، مبانی علم اقتصاد، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۱.
۳۶. متین عسگری، مسیح‌الله. آنچه باید از اعتبار اسنادی بدانیم، مجله بانک مسکن، مقاله ۲۹، تهران، ص ۱۹-۲۱، ۱۳۸۱.
۳۷. مستندات قانونی وجوه اداره شده در برنامه سوم توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، (ص ۵۷، ماده ۴۶-الف-۶)، (ص ۶۴، ماده ۵۴)، (ص ۸۱، ماده ۶۵)، (ص ۸۲، ماده ۶۷)، (ص ۸۳، ماده ۶۸)، (ص ۱۳۴، ماده ۱۰۶-بند «پ»)، (ص ۱۷۱، ماده ۱۳۱).
۳۷. معاونت برنامه‌ریزی و امور اقتصادی وزارت بازرگانی، دفتر مطالعات اقتصادی، دلایل تورم و راه‌های مهار آن در اقتصاد ایران، چاپ اول، شرکت چاپ و نشر بازرگانی، تهران، ۱۳۸۴.
۳۹. منتظرالظهور، محمود. مقدمه‌ای بر مبانی سیاست اقتصادی، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۴.
۴۰. مونسان، ناهید. تحلیلی بر تسهیلات (اعتبارات) تکلیفی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، تهران، ۱۳۸۲.
۴۱. مهاجر ایروانی، امان‌الله. مبانی سیاست اقتصادی، انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۸۲.
۴۲. مهربان، محمدرضا. مدیریت سفارشات خارجی، نشر البرز، تهران، ۱۳۷۱.
۴۳. نظریور، محمدنقی. عملیات بازار باز از طریق اوراق استصناع، فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی، ش ۲۲، ۱۳۸۵.
44. <http://www.samanbank.com/sb24/vajheeradeshode-fa.shtml.index>
www.daneshnameh.roshd.ir/mavara/mavaraPhp?page=%d9%86%d8%b1%d8%ae+%d8%a7%d8%b1%d8%b2&ssoreturnpage=check&rand=d
45. www.Lawmajlis.ir, 1386
46. <http://tsd.cbi.ir/IntTSD/Display/Display.aspx>.

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۲۱۰۹

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: با نمایندگان مردم در مجلس نهم ۲۳. آشنایی با مفاهیم و قوانین پولی و بانکی

نام دفتر: مطالعات اقتصادی (گروه بازارهای مالی)

تهیه و تدوین: صمد عزیزنژاد

همکار: زهرا کریمزاده

ناظر علمی: احمد شعبانی

منتقاصی: معاونت پژوهشی

ویراستار تخصصی: —

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی:

۱. مفاهیم

۲. پولی

۳. ارزی

۴. بانک مرکزی

۵. سپرده

۶. پایه پولی

۷. اعتبار اسنادی

تاریخ انتشار: ۱۳۹۰/۱۱/۳